

NIEPUBLICZNA PLACÓWKA DOSKONALENIA NAUCZYCIELI
PRZY STOWARZYSZENIU „DOROŚLI – DZIECIOM”

Praca dyplomowa kursu kwalifikacyjnego
Studium Socjoterapii

WYKORZYSTANIE WYBRANYCH METOD
SOCJOTERAPEUTYCZNYCH W KSZTAŁCENIU
ZINTEGROWANYM.

Jolanta Szybajło
Anna Mielewczyk

Sepólno Krajeńskie 2003 r

posiada,

„Człowiek jest wielki, nie przez to co
lecz przez to kim jest,
nie przez to co ma,
lecz przez to czym się dzieli z innymi”.

(Jan Paweł II)

Serdeczne podziękowania Pani Danucie Daszkiewicz i Pani Małgorzacie Wojnowskiej za ciepło, serdeczność i wyrozumiałość oraz utwierdzenie nas w słuszności poznania siebie i innego spojrzenia na potrzeby dziecka

składają autorki
pracy.

- I. Wstęp
- II. Charakterystyka dziecka w młodszym wieku szkolnym.
 - 2.1. Rozwój fizyczny i motoryczny
 - 2.2. Charakterystyka procesów poznawczych dzieci w młodszym wieku szkolnym.
 - 2.3. Rozwój uczuciowy
 - 2.4. Rozwój społeczno- moralny
- III. Problemy w zachowaniu dzieci w młodszym wieku szkolnym.
- IV. Socjoterapia jako proces pracy z dziećmi.
 - 4.1. Istota socjoterapii.
 - 4.2. Terapeutyczny charakter socjoterapii.
- V. Metody pracy z grupą
 - 5.1. Praca w kregu i rundki
 - 5.2. Rundka.
 - 5.3. „Burza mózgów”.
 - 5.4. Praca w małych grupach (3 – 5 - osób)
 - 5.5. Rysunki i prace plastyczne.
 - 5.6. Ćpiew i muzykowanie.
 - 5.7. Inscenizacje.
 - 5.8. Zabawa.
- VI. Scenariusze zajęć kształcenia zintegrowanego w kl. III z wykorzystaniem metod socjoterapeutycznych.
 - 6.1. Scenariusz 1. Rozpoznajemy i nazywamy uczucia na podstawie baśni H.Ch.Andersena „ Dziewczynka z zapakami”.
 - 6.2. Scenariusz 2. Chcesz się ze mną zaprzyjaźnić?
 - 6.3. Scenariusz 3. Mój wyjątkowy i niepowtarzalny przyjaciel.
 - 6.4. Scenariusz 4. Czy mogę wpływać na swoje emocje?

- 6.5. Scenariusz 5. Moi najbliżsi.
- 6.6. Scenariusz 6. Moje zalety i wady – budowanie poczucia własnej wartości.
- 6.7. Scenariusz 7. Jestem wartościowym człowiekiem.
- 6.8. Scenariusz 8. Wzmacniamy poczucie własnej wartości.
- 6.9. Scenariusz 9. Poznaj siebie, zaprzyjaj się z sobą
- 6.10. Scenariusz 10. Czy potrafimy radzić sobie z zachowaniami agresywnymi?

Bibliografia

I. Wstęp

W powszechnej edukacji następują głębokie zmiany. Współczesne kształcenie nie opiera się już o behawioralną koncepcję, która główny nacisk kładła na instrumentalne umiejętności, tylko o humanistyczną koncepcję człowieka. Wymaga to głębszego spojrzenia na dziecko od strony osobowości.

Zgodnie z wartościami humanistycznymi kształtowanie skierowane jest na potrzeby człowieka, który poprzez różne doświadczenia osiąga umiejętności w poznawaniu siebie, wyrażaniu swoich uczuć. Wiadomości i umiejętności przestają być w kształceniu głównym celem samym w sobie, stają się środkiem ku organizowaniu siebie i świata pod kątem uznanych, akceptowanych wybranych wartości. Ważna w tym kształceniu jest samoświadomość, samoocena, umiejętność wnikania w swoje wnętrze. Wiek wczesnoszkolny to bardzo ważny okres w rozwoju osobowości dziecka. Rozwój osobowości to proces kierunkowych przemian, w toku którego obiekty przechodzą od form lub stanów prostszych do stanów coraz bardziej złożonych i doskonałych.

Trzeba więc zapewnić w rozwoju dziecka równowagę uczuć i intelektu, dojrzenia świadomości własnego "ja" i rozwoju społecznego systemu wartości, równowagę przeżyć przykrych i przyjemnych, odporność psychiczną na stres, pozytywne motywacje i aktywność w doświadczeniu świata.

Z naszej praktyki pedagogicznej w klasach 1-3 wynika, że wiele dzieci przejawia zaburzenia w zachowaniu (agresja, nieśmiałość, nadpobudliwość, nieumiejętność radzenia sobie w sytuacjach trudnych, brak efektywnego komunikowania się, niska samoocena). W związku z powyższym postanowiliśmy przedstawić propozycje wykorzystania metod socjoterapeutycznych w pracy z dziećmi na zajęciach kształcenia

zintegrowanego w klasie III Podczas takich zajęć dzieci lepiej poznają siebie i innych, mówią o tym co je cieszy, smuci, zwrócić w różnych sytuacjach, uczą się dostrzegać i akceptować różnice w wyglądzie zewnętrznym ludzi, ich cechy szczególne, uczą się tolerancji wobec odmienności drugiego człowieka, wdrażają do rozwiązywania konfliktów, pomagania sobie nawzajem i dzielenia się różnymi dobrami. Uważamy że szkoła nie może wiązać się z uciążliwymi i nudnymi pracami, lecz z przygodami odkrywaniem nowych, interesujących spraw. Ważną rolę powinien odgrywać rozwój emocjonalny i społeczny dziecka, a nie tylko poznawczy.

Praca składa się z sześciu rozdziałów w których zawarłyśmy charakterystykę młodego wieku szkolnego, problemy w zachowaniu się dzieci w młodszej wieku szkolnym i metody pracy z grupami. Scenariusze zajęć zawarte w naszej pracy są oparte na treściach programowych klasy III zawartych w podręczniku „Wesoła szkoła”. Uważamy że spojrzenie na treści edukacyjne zawarte w programie nauczania korzystniej wpłynie na ich rozwój emocjonalny, integrację klasową. Polecamy wykorzystywanie metod socjoterapeutycznych w pracy z dziećmi w kształceniu zintegrowanym gdyż możliwość realizacji tych treści może być wykorzystana w każdej szkole.

II. Charakterystyka dziecka w młodszy wieku szkolnym.

Okres rozwojowy zwany młodszy wiekiem szkolnym trwa od siódmego do dziesiątego (jedenastego) roku życia dziecka. Można go podzielić na dwa podokresy:

1. pierwszy- to faza stopniowego przystosowania się do nowego systemu szkolnego
2. drugi- to okres pełnej adaptacji do wymagań szkoły oraz utrwalania sprawności i umiejętności zdobytych w początkach nauki szkolnej.

2.1. Rozwój fizyczny i motoryczny

Właściwości rozwoju fizycznego dziecka w młodszy wieku szkolnym można określić terminem krzepniecie. W pierwszych latach szkolnych o rozwoju fizycznym dziecka świadczy już nie tylko tempo przyrostu wagi i wzrostu, lecz głównie fakt, że staje się ono silniejsze i odporniejsze na choroby. Wzrost siły i odporności dziecka związany jest z rozwojem zachodzącym w obrębie podstawowych układów: pokarmowym, kostnym, oddechowym i mięśniowym. W tym okresie zostaje prawie zakończony rozrost mózgu w sensie zwiększania się jego ciężaru. Dokonuje się jednak dalszy, stały i długotrwały proces dojrzewania komórek mózgowych, co przejawia się w rozwoju różnorodnych funkcji mózgu, między innymi w trwałości związków warunkowych i szybkości automatyzacji. Kość dziecka, mimo że proces kostnienia kości znacznie postąpił naprzód, zawiera jeszcze znaczną ilość tkanek chrzęstnych, co umożliwia dalsze wzrastanie organizmu, ale jednocześnie sprawia, że jest on miękki i plastyczny. Dlatego np. wskutek nieprawidłowej postawy przy siedzeniu kośćce i stawy łatwo ulegają deformacjom. Rozwój dziecka w tym okresie charakteryzuje też między innymi to, że różne części kości

krzepną, rosną i zmieniają się w różnej kolejności. Na przykład między dziesiątym a jedenastym rokiem życia kostnieje znacznie kośćiec przegubu, co zwiększa zdolność dziecka do pracy i pozwala już zwłaszcza między dziesiątym a dwunastym rokiem życia, na większe obciążenie dzieci zarówno pracami piśmiennymi w szkole, jak i pewnymi pracami fizycznymi. Nie wolno jednak tego czynić jeszcze w klasie pierwszej i drugiej.

Mięśnie dzieci w wieku 7-9 lat są jeszcze słabo rozwinięte. Wcześniej rozwijają się mięśnie duże niż drobne. W związku z tym i w związku z tym jeszcze pobudliwość, dzieci w młodszych klasach szkolnych wykonują dużo ruchów zbyt szybkich, nie dostosowanych do tempa pracy. Szybciej męczą się przy wykonywaniu czynności wymagających precyzji. Dzięki jednak odpowiednim ćwiczeniom mięśni drobnych wzrasta ich dokładność i spada zbyt szybka męczliwość. Wraz z rozwojem fizycznym, zwłaszcza w okresie układu mięśniowego następuje wzrost zrecznosci ruchowej. Sądzi się, że " ...ruchy dziecka wkraczającego w okres szkolny mieszczą się już w modelu ruchów człowieka dorosłego. Doskonalenie tego modelu w młodszym wieku szkolnym polega na nabywaniu coraz to nowych umiejętności ruchowych, specyficznych dla określonych czynności: pływania, szycia, majsterkowania. Zaznacza się wzrost zainteresowania aktywnością ruchową w ogóle, co przeradza się w pierwszych latach szkolnych w prawdziwy gwałt wyścicia ruchowego. Wynika on ze specyficznej dla tych lat sytuacji psychologicznej dziecka. Dojrzewanie siły i zrecznosci jest jednym z powodów kształtowania się potrzeby ruchu, której nasilenie prowokuje dziecko do podejmowania rozlicznych akcji ruchowych, w których może wypróbować swoje możliwości. Ta aktywność jest spontaniczna".

W okresie wczesnoszkolnym podobnie jak w innych okresach rozwoju ma miejsce indywidualna zmienność procesów wzrastania i dojrzewania, która powoduje, że dzieci tego samego wieku różnią się wzrostem, dojrzałością biologiczną i sprawnością fizyczną. Rozwój i rozrost miewa u różnych jednostek różne tempo, rytm i rozmach.

Charakterystyczne właściwości budowy ciała, sprawność ruchowa, wygląd zewnętrzny, odporność na choroby- to niektóre z fizycznych, indywidualnych cech bezpośrednio lub pośrednio wpływających na rozwój psychiczny dziecka. Bezpośrednio, gdy tempo dojrzewania poszczególnych układów (kostnego, oddechowego, hormonalnego itp.) związane jest - chociaż tylko w pewnym stopniu- z tempem dojrzewania psychicznego; pośrednio, bo właściwości fizyczne dziecka wywołują określone postawy otoczenia wobec niego. Rozwój psychiczny jest więc w pewnym stopniu uzależniony od rozwoju fizycznego.

2.2. Charakterystyka procesów poznawczych dzieci w młodszy wieku szkolnym.

W młodszy wieku szkolnym następuje dynamiczny rozwój procesów poznawczych dzieci. Dokonuje się on w kierunku wyodrebnienia i usamodzielnienia czynności umysłowych. Dużą rolę odgrywa w tym systematyczne nauczanie i coraz szersze, pogłębiające się uczestnictwo dziecka w życiu społecznym i kulturalnym jego otoczenia. Konkretnie zadania stawiane przez szkołę wyraźnie ukierunkowują procesy poznawcze, które stają się coraz bardziej dowolne i przebiegają z coraz większym udziałem świadomości dziecka. Dziecko uczy się kierowania swoim spostrzeganiem, uwagą, pamięcią i uczeniem się. W młodszy wieku szkolnym rozwija się nie tylko spostrzeganie, ale także

spozstrzegawczości dziecka, polegająca na dążeniu do zauważania i wyodrebniania szczegółów, które dotąd uchodziły uwagi. U dziecka w tym okresie spostrzeganie nie jest już jak dotąd działaniem przypadkowym i mimowolnym, lecz staje się procesem kierowanym i podporządkowanym świadomym celom. Dziecko nabiera umiejętności skupiania się na przedmiocie spostrzeganym lub obserwowanym. Pod wpływem nauczania spostrzeganie dziecka staje się bardziej ukierunkowane, trwałe, dokładne i skuteczne. Między dziećmi w młodszym wieku szkolnym istnieją różnice indywidualne w zakresie spostrzegawczości.

Z doskonaleniem się procesu spostrzegania ściśle związany jest rozwój uwagi. Dla dzieci w młodszym wieku szkolnym charakterystyczne jest kierowanie uwagi na otoczenie zewnętrzne. Jednakże w końcu tego okresu przedmiotem uwagi staje się także własne cechy i czynności psychiczne dziecka. Z czasem, na skutek różnych, zwłaszcza szkolnych metod aktywizowania uwagi uczniów, tworzy się i utrwała tzw. nawyk uważania, który staje się własnością psychiki dziecka i ujawnia się wtedy, gdy wymagają tego warunki uczenia się. Uwaga dzieci rozwija się i kształtuje pod wpływem nauki szkolnej, staje się coraz bardziej zdolną do koncentracji, trwałości i przetrutności. Zwiększa się także jej pojemność. Uwaga uczniów nasila się i staje się trwalsza wówczas, gdy przejawiają oni zainteresowanie i aktywność oraz umiejętność podejmowania wysiłki w pracy szkolnej. Na rozwój uwagi dowolnej duży wpływ wywiera więc własna aktywność dziecka.

Jednym z ważniejszych czynników umożliwiających intelektualny rozwój dziecka jest pamięć. Szczególnie doniosłą rolę odgrywa ona w procesie uczenia się. Ewolucja zapamiętywania w rozwoju dziecka łączy się z doskonaleniem się uwagi dowolnej. Mianowicie, dziecko w trwalszy sposób zapamiętuje to, na co skierowana jest jego uwaga. Po drugie formowanie się pamięci związane jest z rozwojem myślenia dziecka:

rozwój myślenia logicznego warunkuje rozwój pamięci, która wpływa z kolei na rozwój myślenia. W młodszym wieku szkolnym dokonuje się doniosły przełom w rozwoju pamięci. Pamięć mechaniczna zaczyna przekształcać się w pamięć logiczną, tak, że pod koniec omawianego okresu pamięć dziecka traci charakter obrazowo- konkretny nabywając cech abstrakcyjno- logicznych. Przejawem tego jest między innymi ustępowanie uczenia się przez powtarzanie i dosłowne odtwarzanie, "recytowanie" materiału. Wzrasta także produktywność zapamiętywania. W okresie tym następuje bardzo wyraźny skok jakościowy w procesie zapamiętywania i począwszy od tego okresu pojemność, szybkość i trwałość zapamiętywania wzrasta wraz z wiekiem dziecka.

Dla procesu przyswajania wiadomości umiejętności i nawyków zasadnicze znaczenie ma myślenie uczniów. W młodszym wieku szkolnym dokonuje się ważny skok w procesie rozwoju myślenia. Między siódmym a jedenastym rokiem życia myślenie konkretno- wyobraźniowe przekształca się w słowno- logiczne. Oznacza to, że procesy myślenia stają się samodzielnie wewnętrzną czynnością poznawczą, w której operowanie pojęciami przebiega zgodnie z regułami logiki.

Myślenie dziecka w początkowych latach nauki ukierunkowane jest głównie na zdobywanie wiedzy szkolnej. Stopniowo rozwija się proces opanowywania przez dziecko pojęć naukowych według następującego schematu: najpierw dzieci poznają niektóre zewnętrzne, choć istotne cechy przedmiotów i zjawisk, następnie zapoznają się z ich cechami głębszymi i bardziej istotnymi, dopiero potem ujmują prawa powstawania i rozwoju danych zjawisk i rzeczy. Przyswajanie nowych pojęć i treści umożliwia pojawianie się bardziej dojrzałych i poprawnych sposobów rozumowania i dowodzenia oraz ujmowania treści pojęć w sposób coraz bardziej złoony. Zasób pojęć i wyobrażeń ucznia nie tylko wcią się powiększa, ale te stale się przekształca. Treści jego myślenia stają się mianowicie nie tylko

najbliższa otaczająca go rzeczywistość, lecz także rzeczy i zjawiska, z którymi jeszcze nigdy się nie styka. W omawianym okresie dziecko powinno także zacząć systematyzować pojęcia, znajdując dla każdego z nich określone miejsce w systemie posiadanych już przez siebie pojęć, ze względu na określony sposób powiązania danego pojęcia z innymi. W końcu okresu wczesnoszkolnego dziecko powinno posiadać umiejętność dokonywania operacji myślowych bez odwoływania się do materiału konkretnego. Jest to największa zdobycz młodsze go wieku szkolnego w zakresie rozwoju myślenia dziecka.

Jednym z ważniejszych aspektów rozwoju umysłowego dziecka jest proces doskonalenia się jego mowy. Obserwując przeobrażenia w tym zakresie można spostrzec, jak w miarę wzrastania normalnie rozwijającego się dziecka, mowa włącza się do jego działania. Przejawia się to w coraz doskonalszej umiejętności dokonywania myślowej analizy sytuacji, uświadomienia sobie celu działania, projektowania planu i jego realizacji. Stanowi to jeden z istotnych kierunków przeobrażeń w procesie rozwoju mowy.

Drugi kierunek polega na stopniowym uwewnętrznianiu się mowy. Charakterystyczna dla wczesnego wieku przedszkolnego "mowa dialogowa" zmienia się w "mowę wewnętrzną", kierując się wraz z uwagą na pojawiające się w świadomości dziecka i wyobrażenia, i myśli związane np. z wykonywanym zadaniem. Mowa dziecka w okresie szkolnym dostępna jest obserwacji i badaniom w dwu postaciach: w formie mowy ustnej oraz w formie mowy pisanej. W tym też czasie zaczyna się wzajemne oddziaływanie języwej mowy ustnej i mowy pisanej. Prawidłowo rozwijające się dziecko w wieku wczesnoszkolnym powinno dostrzegać różnic i wymawiać wszystkie dźwięki w ich najróżniejszych połączeniach. Powinno także wyodrębnić poszczególne dźwięki w sylabach i wyrazach (analiza dźwiękowa) oraz także wyodrębniane

dźwięki w całości (synteza dźwiękowa). Dziecko w tym okresie opanowuje dźwięków, gramatyczn (zwan czasem zewnętrzn) oraz semantyczn, czyli znaczeniowstrone mowy.

Do strony zewnętrznej mowy zaliczamy dźwięki mowy oraz gramatyczne formy wyrazów i zda. Natomiast do semantycznej znaczenia wyrazów, znaczenia caych zda lub wycinków mowy. Strona zewnętrzna i semantyczna sści le ze sob zwiżane. Prawidowe i szybkie opanowanie dźwięków mowy i jej gramatycznej budowy sprzyja opanowaniu znaczenia sów. Dlatego systematyczne wiczenia w dźwiękowej analizie wyrazów prowadce do uwiadomienia sobie przez dziecko gskowej budowy mowy i do rozwoju jego sūchu fonetycznego poprzedzaj w szkole wāciw nauke czytania i pisania. Wānym wskańnikiem rozwoju mowy jest zwiekszenie sie zasobu sōwnika dzieci, co wiē sie z rozwojem mylenia i zaley miedzy innymi od ogólnej umysōwej sprawności i inteligencji dziecka. Wedūg badaśkalBineta- Termana sōwnik dziecka o normalnym poziomie inteligencji wynosi dla oñmiolatka 3600 sów, dla dziesięcio- latka 5400 sów, dla dwunastolatka 7200 sów. Znacznie szerszy jest bierny sōwnik dzieci, które o wiele wiecej sów rozumiejni ucywaj.

Innym istotnym wskańnikiem prawidowego rozwoju mowy ucznia jest rozumienie mowy oderwanej od konkretnych spostrzeēi wyobraē danego przedmiotu czy zjawiska. Dziecko w mōdszym wieku szkolnym powinno umie abstrahowa od konkretno- znaczeniowego sensu wyrazu i wyodrebnia gramatyczne wāciwości sów. Bodcem do coraz lepszego opanowywania gramatycznej struktury jezyka i wānym tego warunkiem jest posūgiwanie sie przez dziecko now postaci mowy- mow pisan. Funkcja mowy pisanej polega na odczytywaniu cudzych wypowiedzi na piēmie oraz na wāsny wypowiedaniu sie na piēmie, przy ucyiu podstawowych elementów mowy. Rozwój umiejtności pisania przebiega

w kilku kolejnych etapach: odwzorowywanie, przepisywanie, pisanie z pamięci, pisanie ze słuchu, pisanie samodzielne. Ważną funkcję mowy pisanej i jednym z celów nauczania pisania jest nabycie przez uczniów umiejętności samodzielnego wypowiedzania się na piśmie.

Mowa dziecka w okresie wczesnoszkolnym- pod wpływem wzajemnego oddziaływania na siebie mowy ustnej i pisanej, dzięki nauce gramatyki i rozwojowi myślenia- stopniowo zaczyna stawać się narzędziem myślenia logicznego. Rozwój mowy dokonuje się na skutek przede wszystkim oddziaływań społecznych, odpowiedniego sposobu obcowania dorosłych z dzieckiem oraz treści i metod stosowanych w jego kształceniu. W związku z tym przebiega on różnie u poszczególnych dzieci.

2.3. Rozwój uczuciowy

W okresie wczesnoszkolnym wzbogaca się, rozszerza i pogłębia całe życie psychiczne dziecka. Bardzo wyraźnie uwidacznia się to w jego sferze uczuciowej. Po pierwsze, rozszerza się krąg zdarzeń i spraw wywołujących przeżycia emocjonalne dziecka, a po drugie, zmienia się i różnicuje charakter jego doznań emocjonalnych. Proces ten dokonuje się stopniowo, głównie pod wpływem przeobrażeń i osiągnięć w sferze rozwoju umysłowego oraz pod wpływem nowych sytuacji społecznych, w jakich znajduje się dziecko w wieku szkolnym. Zmienia się burzliwy dotychczas sposób wyrażania takich uczuć jak: radość, wzruszenie, strach, złość, gniew itp. Choć epizodycznie jeszcze one wybuchają to jednak dziecko szkolne już nie demonstruje swych uczuć w sposób pełny i nieskrepowany. Stara się, zwłaszcza w sytuacjach szkolnych, wobec rówieśników lub osób obcych, pohamować je i zapanować nad nimi. W drugiej fazie młodsze go wieku szkolnego, głównie w związku z życiem w zespole klasowym i w

grupach rówieńniczych, dziecko zazwyczaj panuje nad swymi uczuciami. Coraz trwalsze stają się przejawy i formy wyrażania przez dziecko emocji, wywoływanych już nie tylko przez przypadkowe sytuacje i okoliczności. Staje się ono zdolne do przeżywania dłużej trwających uczuć, które powstają pod wpływem zdarzeń mających dla dziecka bardziej istotne znaczenie. Stany emocjonalne mogą być pozytywne lub negatywne, zależnie od tego, czy sytuacje działają w kierunku zaspokajania, czy też blokowania potrzeb dziecka. W okresie wczesnoszkolnym rozwijają się uczucia wyższe- jako trwałe, określony i już w znacznym stopniu uświadomiany przez dziecko stosunek emocjonalny do ludzi, przedmiotów, zjawisk, tj. różnych stron otaczającej je rzeczywistości. Rozwój uczuć wyższych pozostaje w ścisłym związku z kształtowaniem się osobowości dzieci w wieku szkolnym.

2.4. Rozwój społeczno- moralny

Przez rozwój społeczny najczęściej rozumie się szereg zmian, jakie dokonują się w osobowości jednostki, powodując to, iż jednostka ta staje się zdolna do konstruktywnego uczestniczenia w życiu i działalności społeczeństwa.

Zdaniem J. Muszyńskiej "rozwój społeczny dokonuje się przez pełnienie różnych, coraz bardziej złożonych ról społecznych. Pełnienie tych ról wiąże się z wprowadzeniem w coraz szersze środowisko społeczne".

W rozwoju społecznym dzieci w okresie wczesnoszkolnym istotną rolę odgrywają dom rodzinny, szkoła i nauczyciel oraz formalne i nieformalne grupy rówieńnicze. Dom rodzinny odgrywa szczególnie rolę w procesie uspołeczniania dzieci, w kształtowaniu postaw społecznych i moralnych. Rodzina jest pierwszym środowiskiem, które decyduje poprzez

układ swoich stosunków, przez -poziom i atmosfere jak reprezentuje, przez opiekę jak udziela dziecku- o stopniu i poziomie jego uspołeczniania.

Szkoła natomiast, wprowadzając swoich uczniów i wychowanków w kulturę kraju, w którym żyje, przekazuje im określone wiedze, zaszczepia społeczne i moralne normy postępowania oraz ideały, kształtuje światopogląd, wyrabia postawy i przekonania zgodne z przyjętym w danym kraju ideologią społeczną. W ten sposób szkoła przygotowuje swoich wychowanków do współżycia i współdziałania w społeczeństwie. Funkcje uspołeczniania dzieci dzieli szkoła z innymi środowiskami. Wśród nich doniosłe znaczenie odgrywają formalne i nieformalne grupy rówieńnicze. Taką podstawową grupą formalną jest klasa szkolna, w której ramach dokonuje się nie tylko proces przyswajania przez uczniów wiedzy wyznaczonej programami, lecz odbywa się także proces szkolnego wychowania społecznego.

Dzięki różnorodnym kontaktom z rówieśnikami, a także ze starszymi kolegami, zaczyna intensywnie rozwijać się świadomość społeczna dzieci przechodząc różne charakterystyczne etapy. Przeobrażenia obejmują nie tylko klasy szkolne, ale i samorzutnie tworzące się grupy nieformalne. L. Wołoszynowa za Hurlockiem wymienia następujące etapy rozwoju:

1. Okres przejściowy przystosowania się do grupy, trwający od 6-7 do 8-9 r. Jest to okres "grup przelotnych", ma liczną, składających się z dwojga, trojga dzieci, przeważnie tej samej płci i powstających spontanicznie w celach zabawy.
2. Powstawanie "paczek" i "band". Tworzenie się ich przypada na okres od 8-9 r. i trwa, choć w zmienionej postaci, jeszcze w okresie dorastania". Bandy i mniejsze paczki rozwijają własne systemy wartości, obyczajów, rodzaj "mody" zabawowe, ubraniowe itp. Uczestnictwo w bandzie daje dziecku swoiste

poczucie osiągnięcia pozycji społecznej, co wytwarza poczucie lojalności wobec bandy i jej członków.

Pod koniec młodszej wieku szkolnego dziecko powinno osiągnąć już taki poziom rozwoju społecznego, który umożliwia mu harmonijne współżycie z zespołem równym. Powinno także posiadać typowe formy aktywności społecznej takie jak np. osiąganie celów osobistych poprzez działanie na rzecz grupy, podporządkowanie się interesom i normom grupy, inicjowanie działalności dla jej dobra.

Chętnie podejmowane i kształcone w tym wieku formy aktywności dziecięcej są grupowe zabawy ruchowe z regułami gry. Współzawodnictwo, walka, ale i wzajemna pomoc stwarza sposobność do wykazania się zrezygnacją, bystrością, wytrzymałością niezmiennie podoba dzieci i zaprawia do zespołowego działania. Współzawodnictwo, chętnie podejmowane przez dzieci w tym okresie, zaznacza się także w nauce i w uprawianych przez nie grach intelektualnych.

Równoległe z rozwojem społecznym przebiega moralny rozwój dziecka. W omawianym przedziale wieku zmiany w tym zakresie dotyczą przede wszystkim sądów i ocen moralnych, postępowania moralnego oraz reakcji dziecka na własne zachowania moralne. W pierwszej fazie młodszej wieku szkolnego dziecko znajduje się w stadium tzw. heteronomii moralnej. "Heteronomia moralna to szczególny sposób rozumienia przez dziecko pochodzenia norm moralnych i wszelkich zasad postępowania. Sądzi ono, będąc w tym stadium rozwoju moralnego, że przepisy regulujące zachowania w różnych sytuacjach są dane z góry i raz na zawsze, są trwałe, niezmiennie i nie można ich modyfikować, bo ktoś z zewnątrz wymaga bezwzględnego ich przestrzegania".

Te fazy rozwoju moralnego charakteryzuje uznawanie przez dziecko za sprawiedliwe wszelkich nakazów i zakazów pochodzących od dorosłych. W okresie tym autorytet dorosłych (rodziców, nauczycieli) jest

największy. Dziecko traktuje wszelkie sankcje zewnętrzne (groźby, kary itp.) jako główny powód, dla którego trzeba przestrzegać reguł moralnego postępowania.

Rozwój moralny dziecka dokonuje się stopniowo, wraz z powiększaniem się orientacji dziecka w zasadach współżycia społecznego oraz zdobywania coraz to nowych doświadczeń społecznych. Zwykle w drugiej fazie okresu wczesnoszkolnego dziecko odkrywa, że zasady postępowania mogłyby być ustalone w grupie społecznej, dając i strażnikiem norm postępowania może być jego grupa rówieśnicza. Dziecko wchodzi wówczas w stadium tzw. socjononii moralnej. Socjonomia moralna to już wysoki poziom rozwoju moralnego, ale jeszcze nie jego najdojrzałsza postać. Dojrzałość moralną osiąga jednostka wtedy, gdy uświadamia sobie, że również ona sama może być źródłem przepisów moralnych. Ten etap - stadium autonomii moralnej - na ogół wykracza poza okres wczesnoszkolny.

III. Problemy w zachowaniu dzieci w młodszy wieku szkolnym.

Zaburzenia zachowania się dzieci określa się terminem trudnościami wychowawczymi. Są to nieprawidłowości w zachowaniu, przejawiające się w takich sposobach zachowania się dziecka, które są niezgodne z celem wychowania, a jednocześnie uporczywe i nie poddające się zwykłym oddziaływaniom wychowawczym. Pojęcie „trudności wychowawcze” jest zamiennie używane z takimi pojęciami, jak np. „nieprzystosowanie”, czy „niedostosowanie społeczne”. Dzieci sprawiające trudności wychowawcze mogą być, z jednej strony złośliwe, agresywne, lekceważące swoje obowiązki lub nieumiające, przewrażliwione, lekliwe, wycofujące się z kontaktów z innymi. Zachowania dzieci, które określa się jako zaburzone, pozostają w niezgodzie z powszechnie przyjętymi normami życia społecznego.

Najczęściej używany termin „trudności wychowawcze” obejmuje wszystkie rodzaje trudnościami dziecięcymi, manifestujące się w jego zachowaniach odbiegających od normy.

O normie, w tych przypadkach, można mówić w dwojakim znaczeniu, tj. statystycznym i wartościowym. W znaczeniu statystycznym norma to: wartość przeciętna; zespół cech charakteryzujących większość jednostek danej populacji; zachowanie (lub poziom rozwoju) właściwe dla większości dzieci w danym wieku i środowisku. Natomiast norma w znaczeniu wartościowym to zespół właściwości psychicznych i zachowań zgodnych z ogólnie uznanymi normami społecznymi czy moralnymi. Pojęcia „norma” w znaczeniu wartościowym używa się najczęściej wówczas, gdy chodzi o charakterystykę dzieci, sprawiających swoim zachowaniem trudności w wychowaniu rodzicom czy nauczycielom. Stopień odchylenia zachowania dziecka od normy określa się jego zaburzenia lub wielkością trudnościami wychowawczymi.

Dziecko może odbiegać swoim zachowaniem od rówieśników:

1. w sferze fizycznej, na skutek np. defektów narządów zmysłowych (głównie wzroku i słuchu), zaburzeń psychosomatycznych (epilepsja), czy chronicznych schorzeń somatycznych (cukrzyca, hemofilia)
2. w sferze umysłowej, np. zaburzenia mowy czy obniżony poziom sprawności intelektualnych,
3. w sferze emocjonalnej, np. infantylizm uczuciowy,
4. w sferze społecznej, np. zaburzenia w przystosowaniu się do środowiska, zaburzenia w kontaktach z innymi.

Na funkcjonowanie dziecka wpływ ma wiele czynników związanych z jego środowiskiem codziennym: sytuacja rodzinna, pozycja w grupie klasowej, problemy w nauce, ale także czynniki obiektywne, takie jak typ układu nerwowego, temperament czy zdolności.

Duży wpływ na funkcjonowanie ucznia mają czynniki emocjonalne w postaci zahamowania i postawy lekowej. W grupie rówieśniczej dziecko takie przyjmuje postawę podporządkowaną, drugoplanową, „kozła ofiarnego”.

Dzieci bierne społecznie, zahamowane określane są mianem nieśmiałych, lekliwych czy też wstydliwych lub po prostu cichych. Przejawiają one skłonność do izolacji, unikania kontaktów z rówieśnikami i zamykania się w sobie. Są one spokojne, uległe, niezaradne i raczej nie przejawiają inicjatywy. Mają kłopoty w kontaktach z kolegami, podporządkowują i izolują się od świata, a zarazem od radości i spontaniczności istnienia. Zwykle nie popadają w konflikty z rówieśnikami, są posłuszne, bez sprzeciwu wykonują polecenia dorosłych. Pełnienie roli „kozła ofiarnego” w grupie rówieśniczej wpływa niekorzystnie na kształtowanie się osobowości (bierność, pasywność, brak wiary we własne siły itd.)

Poczucie własnej wartości wiąże się z jakością realizacji różnych zadań życiowych, które są charakterystyczne dla danego okresu rozwojowego dziecka. Jest ważne dla jego fizycznego, poznawczego, emocjonalnego, moralnego i społecznego funkcjonowania. Nadaje koloryt kontaktom z rówieśnikami, rodzicami i indywidualnemu procesowi rozwoju. Jakość realizacji zadań rozwojowych wiąże się z kolei z poczuciem zadowolenia będącego brakiem w związku z danym poziomem rozwijania zadań życiowych dotyczących różnych sfer funkcjonowania dziecka. A zadowolenie dziecka z jego własnej aktywności w danej, ważnej dla niego sferze funkcjonowania jest wyznacznikiem poczucia jakości jego życia psychicznego. Zatem poczucie własnej wartości ma istotne znaczenie dla dziecka, dla jego rozwoju, kroczenia własną niepowtarzalną drogą, dla kreowania własnego życia i osobowości. Kiedy dziecko doświadcza doceniania jego aktywności, wtedy uczy się, że to co robi, jest ważne i dobre, dzięki czemu lubi siebie, uczy się aktywności, twórczości i radości działania.

Dziecko, które nie wierzy we własne możliwości i zdolności, z niepokojem podchodzi do nowych zadań i działań, towarzyszy mu poczucie, że nie rozwinie ich prawidłowo i efektywnie. Może to rodzić poczucie niezadowolenia, poczucie braku skuteczności własnych działań, poczucie braku sprawstwa. Dziecko nie podejmuje własnych nowych aktywności, nie realizuje własnych pomysłów, gdy porównuje się z innymi dziećmi, ma poczucie, że jest mniej zdolne, mniej atrakcyjne i mniej potrafi. Wierzy w przekonaniu, że jest niekompetentne, a jego działania są mało skuteczne i efektywne. Prawdopodobnie rodzi to u niego niepokój, poczucie niezadowolenia i lek przed eksploracją i odkrywaniem świata. Jeżeli sfera działań dziecka, w odniesieniu do której dziecko ma poczucie niskiej jakości życia psychicznego, jest dla niego ważna, wtedy konsekwencją może być poczucie niskiej jakości życia psychicznego.

Poczucie własnej wartości dziecka wiąże się z jego samooceną. Dziecko ocenia siebie i własne możliwości, porównując się z innymi, porównując się ze wzorem osobowym. Wartościowanie siebie może się opierać na wewnętrznym, bądź zewnętrznym kryterium (odpowiednio kryterium subiektywnym bądź obiektywnym). Ocena oparta na wewnętrznym kryterium dokonuje się na podstawie własnego systemu wartości, własnego ideału, w przeciwieństwie do zewnętrznego kryterium, kiedy to układem odniesienia są osiągnięcia innych, opinie i oceny innych o danej osobie.

Wśród dzieci sprawiających kłopoty wychowawcze jest grupa charakteryzująca się określonymi cechami zachowania. Są to dzieci niespokojne, nadmiernie ruchliwe i aktywne, o zmiennych nastrojach, impulsywne. Nazywamy je dziećmi impulsywnymi psychoruchowo lub nadpobudliwymi. Dziecko nadpobudliwe ma po prostu za mało zdolności do wewnętrznej kontroli i hamowania.

Dla nadpobudliwości są charakterystyczne trzy grupy objawów. Są to:

- nasilone zaburzenia uwagi, czyli niemożność skoncentrowania
- nadmierna impulsywność
- nadmierna ruchliwość

Mianem nadpobudliwości psychoruchowej określa się zazwyczaj zespół objawów występujących w jednej, dwóch lub wszystkich sferach funkcjonowania dziecka - ruchowej, poznawczej i emocjonalnej.

W sferze ruchowej przejawia się to najczęściej wyraźnym niepokojem ruchowym w zakresie dużej i małej motoryki. Obserwujemy u dzieci niemożność pozostawania w bezruchu przez nawet krótki czas, podrywanie się z miejsca, chodzenie po klasie, bieganie, wymachiwanie rekoma lub tełwzmołone ruchy kończyn.

Nadpobudliwość w sferze poznawczej wyraża się trudnościami w skupieniu uwagi oraz pochołnołci i pobiełnołci myłlenia. Dziecko nie

jest w stanie skupić się dłużej nad wykonywaną czynnością, najmniejszy bodziec odrywa je od zadania. Dzieci te przerzucają swoją uwagę z obiektu na obiekt, robi wrażenie jakby interesowała je kilka lub kilkanaście rzeczy naraz.

W sferze emocjonalnej to przede wszystkim nieopanowane, nieraz bardzo silne reakcje uczuciowe, wzmożona ekspresja oraz zwiększona wrażliwość na bodźce otoczenia.

Dzieci nadpobudliwe są dziećmi trudnymi, wymagającymi większego wkładu pracy, większej cierpliwości, bardziej przemyślanego, konsekwentnego działania dla osiągnięcia pozytywnych rezultatów wychowawczych. Będą uciążliwe, kłopotliwe, wprowadzają dorosłych w stan zdenerwowania, czasami nawet wyczerpania. Wtedy zawodzi samokontrola, a zaczyna się obrona przed aktywnością dziecka. Podczas lekcji, kiedy nauczyciel nie zwraca na nie uwagi, zaczyna błąznawać, np. wchodzi pod ławkę. Skarcone, wybucha płaczem lub dostaje ataku wściekłości. Po 10 minutach robi dokładnie to samo, za co został ukarany. Jeśli zostanie za coś pochwalony, natychmiast robi to samo, jeszcze raz i głośno domaga się pochwały przerywając lekcje.

Trzeba mu wszystko powtarzać. Nie słucha, tylko patrzy w okno i dłużej cyrklem w ławce. Nie odrabia zadań domowych, zapomina zeszytów, farb, bloku, stroju na wychowanie fizyczne.

Dzieci nie chcą się z nim bawić, bo chce stale być w centrum uwagi, nie potrafi przez chwilę poczekać, przerywa zabawy innym. Ponieważ dzieci coraz częściej się z niego śmieją, dziecko nadpobudliwe zostaje klasowym błąznem. Po pewnym czasie zaczyna nienawidzić szkoły. Usiłuje do niej nie chodzić, ucieka na wagary lub płacze każdego ranka przed wyjściem z domu.

Ze względu na swoje zachowanie, chaotyczność, brak odpowiedzialności dzieci te nie są zapraszane do współpracy lub spełniają

funkcje marginesowe. Bodźcami negatywnymi dla nich są wszelkie trudne sytuacje, jak np. zadania przerastające możliwości dziecka. W takich sytuacjach stan pobudzania wzmagają się i potrzebuje ono pomocy.

Bardzo często występującym zaburzeniem zachowania jest agresywność. Może przejawiać się ona w różnych formach:

1. w użyciu przemocy fizycznej w stosunku do innych
2. napastliwość słowną (groźby, przekleństwa, nadmierny krytycyzm)
3. w napastliwość pośredniej (złośliwe obmawianie, niszczenie cudzej własności)
4. w negatywizmie, czyli zachowaniach opozycyjnych, jak odmowa współpracy
5. w podejrzliwość, czyli ukazywaniu jawnej nieufności innym
6. w poczuciu złości czy nawet nienawiści do innych osób, w reakcji na rzeczywiste, lecz częściej urojone krzywdy
7. w drażliwość, irytacji, objawiającej się gotowością do wyrażania negatywnych uczuć w postaci porywczości, zrzędliwości, szorstkości czy grubiaśkości, z błahych powodów.

Zachowania agresywne u dzieci są w dużym stopniu efektem naśladowstwa, często modelem jest bowiem rodzic, inna osoba dorosła, a także bohaterowie niektórych filmów i opracowań literackich. Uruchamiany mechanizm identyfikacji z modelem stwarza warunki przyjmowania zachowań, które dziecko w różnych sytuacjach ujawnia. Zaburzony kontakt uczuciowy z najbliższym otoczeniem stanowi bodziec pobudzający do agresji.

Przejawiana tendencja do zachowań agresywnych może w dużej mierze zakłócić proces kształtowania się systemu wartości moralno-społecznych.

IV. Socjoterapia jako proces pracy z dziećmi.

4.1. Istota socjoterapii.

Socjoterapia to świadoma aktywność profesjonalna polegająca na operowaniu środkami psychologicznymi w celu udzielenia pomocy osobom cierpiącym lub poszukującym własnej drogi rozwoju społecznego, osobistego lub zawodowego. Zalicza się ją do procesów korekcyjnych o charakterze leczniczym, adresowanych do dzieci i młodzieży z zaburzeniami zachowania, zaburzeniami emocjonalnymi lub innymi kłopotliwymi zachowaniami.

Socjoterapia ma postać ustrukturalizowanych spotkań grupowych, które służą realizacji celów terapeutycznych, edukacyjnych i rozwojowych. Źródłami zmian są doświadczenia korekcyjne i odreagowanie emocjonalne.

Istota socjoterapii polega głównie na realizacji celów terapeutycznych. Proces interwencji socjoterapeutycznej może być spowodowany cierpieniem psychicznym dziecka, które ma kłopoty lub jego zachowanie powoduje wysokie straty jakie ponosi otoczenie społeczne.

W terapii wychodzi się z założenia, że trudne zachowania dzieci i młodzieży mają swoje źródło psychiczne. Towarzyszącym przykre emocje takie jak lek, poczucie winy, niepokoju, gniew, izolacja, osamotnienie oraz określone, najczęściej negatywne ślady poznawcze na temat własnej osoby. Są one wynikiem doznawanych w przeszłości lub aktualnie trudnych stanów emocjonalnych, stanów deprivacji, braku satysfakcjonujących kontaktów z najbliższymi. Przykrym doświadczeniem jest również brak możliwości wyrażania się ze stawianych obowiązków i oczekiwań wykraczających poza możliwości dziecka. Dziecko może doświadczyć jednorazowego, ale bardzo intensywnego urazu, albo być w społeczności gdzie chronicznie występują sytuacje trudne. Te doświadczenia dotyczą z reguły ważnych dziedzin życia i zwykle zagrażają poczuciu tożsamości

dziecka, jego bezpieczeństwa, życia lub zdrowia. Mają one istotny wpływ na kształtowanie się poczucia własnej wartości, godności i poczucia bezpieczeństwa. Dziecko ma wówczas lęk przed niepowodzeniem, izoluje się, nie ufa ludziom, broni się przed własnymi doznaniem emocjonalnymi i emocjami innych. Może szukać samopotwierdzenia naruszając prawa innych lub prezentując wrogie zachowania wobec siebie i otoczenia. Przeżywana sytuacja trudna powoduje uogólnienie tego doświadczenia w postaci sądów poznawczych o rzeczywistości i powstanie określonych typów zachowań, czyli takich, które mają je chronić przed innymi przykrymi doświadczeniami. Zachowania te na ogół nie są zgodne z oczekiwaniami dorosłych i często szkodliwe dla samego dziecka (picie, palenie, narkotyzowanie się, zachowanie agresywne). Zaburzenia te ujawniają się jako zaburzenia w relacjach:

- dziecko - dorośli
- dziecko - rówieśnicy
- dziecko - zadanie
- dziecko do samego siebie.

Za zachowaniami tymi kryje się myślenie o świecie i ludziach a także sobie samym, które są błędne.

4.2. Terapeutyczny charakter socjoterapii.

Terapeutyczny charakter socjoterapii polega na organizowaniu takich sytuacji społecznych podczas spotkań grupowych które:

- dostarczać uczestnikom zajęć doświadczeń korekcyjnych przeciwstawnych doznaniom urazom oraz doświadczeń kompensujących doświadczenia deprivacyjne, hamujące rozwój emocjonalny i społeczny

- sprzyjać i wspierać procesy odreagowania napięć emocjonalnych i poszukiwaniu nowych umiejętności psychologicznych.

Odreagowanie napięć emocjonalnych jest podstawowym zadaniem zajęć socjoterapeutycznych. Proces terapeutyczny nie polega jednak na ponownym przeżyciu traumatycznych wydarzeń, lecz na rozładowaniu napięć przez różnorodne formy aktywności, które powodują odblokowanie i ujawnienie emocji podczas zajęć grupowych.

Polega to na dzieleniu się swoimi przeżyciami w atmosferze akceptacji i zrozumienia oraz umożliwieniu ekspresji uczuć w formie śmiechu, krzyku, płaczu itp.. Ważne jest także dostarczenie okazji do przeżywania emocji pozytywnych. Terapeutyczna rola zajęć socjoterapeutycznych polega także na organizowaniu doświadczeń korekcyjnych. Gromadzenie nowych doświadczeń, odmiennych od poprzednich, a szczególnie urazowych może likwidować ich wpływ na psychiczne i społeczne funkcjonowanie człowieka. Ich istota polega na odmiennym zachowaniu się grupy, nie potwierdzającym oczekiwań i wyobrażeń dziecka, wokół których będzie mogło ono przebudować obraz samego siebie. Chodzi tu o sytuacje, w których między człowiekiem będzie mógł lepiej poznać siebie, docenić swoje mocne strony, a następnie wykorzysta je w różnorodnych sytuacjach życiowych.

Zajęcia socjoterapeutyczne stwarzają także okazje do wypróbowania i wyćwiczenia nowych sposobów zachowania oraz nabycia nowych umiejętności, szczególnie interpersonalnych takich jak; asertywność, podejmowanie decyzji, szukanie wsparcia i pomocy. Prócz celów terapeutycznych socjoterapia realizuje cele edukacyjne oraz rozwojowe.

Cele edukacyjne mogą obejmować poznawanie przez grupę różnorodnych zagadnień, które pozwolą dzieciom sprawniej funkcjonować społecznie.

Cele rozwojowe ściśle wiążą się z wiekiem uczestników zajęć, gdyż w każdej fazie życia dominują określone potrzeby, których zaspokojenie odgrywa istotną rolę w procesie rozwoju. I tak u dzieci w okresie wczesnoszkolnym dominuje potrzeba aktywności ruchowej, zabawy, zdobywanie wiedzy o świecie, potrzeba twórczości, potrzeba wsparcia ze strony dorosłych. U młodzieży dominuje zaś potrzeba wyrażania się w różnych formach zwłaszcza literackich, marzeniach, wyobrażeniach, potrzeba aprobaty społecznej, autonomii, intymności, niezależności, przynależności do grupy oraz aktywności społecznej. Jest to czas kryzysów emocjonalnych, motywacyjnych, moralnych, czas odkrywania świata i własnego ja.

Rola prowadzącego polega na stworzeniu takich sytuacji, które pomagają uczestnikom spotkać uświadomić sobie własne trudności i ograniczenia oraz własny potencjał i możliwość zmiany.

V. Metody pracy z grupą

W programach socjoterapeutycznych wykorzystuje się różne metody pracy z grupą

5.1. Praca w kregu i rundki.

Jako technika dzielenia się z innymi swoimi doświadczeniami. Siedzenie w kregu umożliwia wszystkim uczestnikom grupy bezpośredni kontakt wzrokowy, sprzyja nawiązaniu kontaktu emocjonalnego, wyrównuje pozycje społeczne i zmniejsza dystans, zwłaszcza między prowadzącymi dorosłymi a dziećmi. Taka forma pracy jest w zasadzie dzieciom obca, przywykli bowiem do siedzenia w ławkach ustawionych w rzędach i utrzymywaniu dystansu przestrzennego z nauczycielem. Ponadto większość gier i ćwiczeń odbywa się w kregu w kole. Krąg jest stałym elementem zajęć socjoterapeutycznych na ich początku i końcu.

5.2. Rundka.

Jest to technika pozwalająca uczestnikom zwerbalizować swoje odczucia wykorzystywana zwykle w podsumowaniu ćwiczenia. Polega ona na zakończeniu zdania (np. odkryłem, że ...) przez każdego kolejnego uczestnika z kregu będąca odpowiedzią na podstawie pytania, np.: co ci się podobało w tym ćwiczeniu? co dobrego wydarzyło się w tym tygodniu?. Rundka oznacza więc, iż każdy ma prawo, nie za obowiązkiem, wypowiedzieć się podczas gdy inni słuchają i nie komentują wypowiedzi nie robiąc żadnych uwag. Zasada ta obowiązuje także prowadzącego zajęcia.

5.3. „Burza mózgów”.

To kolejna technika stosowana w pracy z grupą, aktywizująca grupę i wyzwala jej potencjał twórczy. Sposób generowania niczym nie skrepowanych pomysłów, na rozwiązanie określonego problemu, polega na rejestrowaniu (zapisywaniu) wszystkich pomysłów bez ich oceny, zwłaszcza ze strony prowadzącego. Propozycje płynące od grupy mogą więc być realne i nierealne, a nawet absurdalne. Nie decyduje bowiem ich jakość, lecz ilość wygenerowana w jak najkrótszym czasie. Z utworzonej w ten sposób listy grupa może wybrać pomysł najbardziej skuteczny lub najciekawszy czy oryginalny.

5.4. Praca w małych grupach (3 – 5 - osób).

Jest techniką stosowaną przy realizacji niektórych ćwiczeń lub gier. Daje ona szansę wypowiedzenia się każdemu, nawiązanie i utrzymanie kontaktu oraz zaangażowanie się.

5.5. Rysunki i placyki plastyczne.

Są bardzo ważną formą wypowiedzi dla dzieci i dla młodych ludzi mających trudności z werbalizacją. W twórczości plastycznej dziecko przekazuje swoją wiedzę o świecie i swój stosunek emocjonalny do jego elementów, pokazuje co widzi, co czuje, jak myśli, dlatego mają dzieci tak chętnie wypowiadać się za pomocą rysunku. Starsze poddane edukacji szkolnej i ocenie, pozbawiają się tej formy ekspresji, co być może wiąże się również ze wzrostem samokrytycyzmu i konfrontacją swoich prac z dziełami sztuki. Jednakże młodzieży oraz dorośli chętnie korzystają z aktywności plastycznej w atmosferze bezpieczeństwa psychicznego, którą stwarza akceptacja treści i formy pracy oraz powstrzymanie się od oceny tak charakterystycznej dla szkolnej edukacji plastycznej. W rysunkach i innych wytworach plastycznych uczestnicy socjoterapii, mając zapewnioną swobodę, mogą wyrazić siebie, swoje uczucia i przeżycia, rzutować swoje

urazy i konflikty na tworzywo plastyczne, uwalnia się od napięć psychicznych. Wspólne rysowanie umożliwia także przeżycie sukcesu. Wykonanie pracy plastycznej, jej omówienie, potem prezentacja to okazja do przeżycia satysfakcji, dumy i zadowolenia.

Działania plastyczne grupy powinny być tak zaplanowane, by nie zrażały do ich wykonania tych, którzy negatywnie oceniają swoje zdolności plastyczne.

Odchodzi się więc od plastyki figuratywnej i realistycznej na rzecz kolorystyki, abstrakcji, faktury itp. z wykorzystaniem różnych materiałów (farb, nici, wełna, karton, kleje, glina, plastelina, itp.).

5.6. Śpiew i muzykowanie.

Dzieci młodsze szczególnie chętnie wyrażają swoje uczucia za pomocą muzyki i śpiewu. Można więc dobrać piosenki pod kątem tematu zajęć oraz korzystać z elementów muzykoterapii. W nieco starszej grupie dziecięcej wydawanie różnych dźwięków z wykorzystaniem różnych przedmiotów (łyki, słoiki, tupanie nogami, klaskanie, artykułowanie dźwięków itp.) w ustalonym rytmie spotyka się z niezwykle przychylnym przyjęciem.

5.7. Inscenizacje.

Odgrywanie scenek to technika korekcyjna i ucząca nawiązująca do psychodramy. Polega na odegraniu jakiegoś zdarzenia według gotowego scenariusza lub według scenariusza przygotowanego przez grupę. Tematem inscenizacji jest zwykle jakiś rzeczywisty problem nurtujący członków grupy. Wprowadzenie tej techniki wiąże się z przygotowaniem do niej grupy poprzez ćwiczenia wstępne. Technike te charakteryzuje kilka etapów. Wstęp polega na zapoznaniu grupy ze scenariuszem i ustaleniem celów inscenizacji. Następnie dobiera się uczestników do gry, tak by grupa

dzielią się na „aktorów” i publiczność, nawet jeśli jest to tylko widz; Aktorzy dzielą się rolami, określają czas i miejsce akcji oraz początek i koniec scenki. Przygotowanie widzów do uczestnictwa w inscenizacji polega na przyjęciu przez nich konkretnych zadań. Może to być obserwacja zachowań niewerbalnych, zastosowanie sposobów rozwiązywania problemów, bliskość przestrzenna odgrywających itp. Po etapach przygotowawczych następuje odegranie scenki i następuje jej omówienie. Omówienie rozpoczynają odgrywający, do których prowadzący adresuje, pytania na temat odgrywanych ról (jakie uczucia ci towarzyszyły podczas grania, jaki jest twój stosunek do odgrywanej postaci), następnie publiczność dzieli się swoimi spostrzeżeniami i odczuciami. Po omówieniu grupa ponownie odgrywa scenki, z tymi samymi uczestnikami, którzy jednak zamienili się rolami, co powoduje już odmienny przebieg odgrywanego zdarzenia. Powtórzenie inscenizacji jest niezwykle przydatne wówczas, gdy służy ona ćwiczeniu nowych zachowań. Ponadto odgrywanie scenek umożliwia wczucie się w sytuację innej osoby i jej rozumienie, poruszenie wąskiego problemu, odreagowanie emocjonalne ze zwrotną informacją od uczestników grupy.

5.8. Zabawa.

To podstawowa forma pracy socjoterapeutycznej. Zabawa będąca główną aktywnością dziecka towarzyszy także młodzieży oraz osobom dorosłym. Antropolodzy twierdzą nawet, iż zabawa jest głęboko związana z naturą ludzką. Zabawa zatem nie jest działalnością obowiązkową, wynika z potrzeby danej chwili, dostarcza określonych przeżyć, które mają znaczenie dla danego człowieka, oraz sprawia przyjemność, zadowolenie radość.

Terapeutyczna rola zabawy polega za to na tym, iż podejmując działalność zabawową uwalniamy się na ten czas od codziennych zdarzeń życiowych,

od surowych wymagań stawianych nam przez otoczenie lub przez samych siebie, od podejmowania ważnych decyzji.

Z drugiej strony zabawa pozwala na doświadczanie humoru, nieskrepowanej radości, przyjemności bycia razem bez zobowiązań, na doświadczenie swobodnej ekspresji, odreśnienia psychicznego i fizycznego.

Wprowadzenie do zadań socjoterapeutycznych dobrej zabawy staje się więc warunkiem procesu zdrowienia. Źródłem dobrej zabawy mogą być zabawne sytuacje pojawiające się w grupie spontanicznie, oraz zaplanowane propozycje aktywności, które dostarczają uczestnikom pozytywnych uczuć i które dzieci podejmują bez leku i niepokoju, a także spontaniczna aktywność dziecięca często przybierająca postać grupowego szaleństwa (np. rzucanie poduszkami, baraszkowanie na materacach).

Zaprogramowane propozycje zabawowe mają zwykle swój początek i koniec, określony fabułę i treść oraz organizację (np. zabawa „czarownica”). W swojej treści odwołują się bądź do wyobraźni uczestników, do określonych symboli, bądź do aktywności ruchowej, bądź do idei dziecięcych zabaw konstrukcyjnych. W zabawie nie występuje rywalizacja, biorąc w niej udział młodzi uczestnicy grupy oraz osoby prowadzące zajęcia na zasadach dobrowolności. Zabawy w socjoterapii mają przede wszystkim charakter ludyczny i uwalniają dziecko od negatywnych przeżyć.

VI. Scenariusze zajęć kształcenia zintegrowanego w kl. III z wykorzystaniem metod socjoterapeutycznych.

6.1. Scenariusz 1.

TEMAT: Rozpoznajemy i nazywamy uczucia na podstawie baśni H.Ch.Andersena „Dziewczynka z zapiekami”.

Cele edukacyjne:

- uświadomienie dzieciom, co to są uczucia
- zapoznanie z podstawowymi uczuciami i emocjami
- rozpoznawanie uczuć w sobie i innych

Cele rozwojowe:

- kształcenie wrażliwości na przeżycia emocjonalne swoje i innych
- stworzenie możliwości dla ekspresji uczuć

Cele terapeutyczne:

- odkrywanie swoich uczuć
- odreagowanie napięć

Metody: praca w kregu, drama, burza mózgów, działano plastyczna, muzykowanie.

Przebieg zajęć

1. Na tablicy umieszczamy rozsypane części serduszka. Zadaniem dzieci jest odgadnięcie, co powstanie po złożeniu wszystkich części i ułożenie serca, które będzie towarzyszyć dzieciom przez cały czas trwania zajęć. Następnie uczniowie podają skojarzenia, które wiążą się z ułożonym sercem.
2. Prowadzący demonstruje ilustracje przedstawiające osoby. Uczniowie opisują, co widzą na rysunkach i starają się wymyślić historyjkę, która mogłaby przydarzyć się tym ludziom. Rozmowa na temat, co to są uczucia i próba ich nazywania.

3. Kręgi uczuć

W tej zabawie mimiką i gestem uczniowie przedstawiają różne uczucia i emocje. Potem kolejno losują karteczki z nazwami uczuć. Niektóre nazwy pojawiły się na dwóch karteczkach. Po zakończeniu losowania nauczyciel wymienia kolejno nazwy tych uczuć i emocji, które pojawiły się w dwóch karteczkach i prosi, aby dzieci, które je wylosowały, połączyły się w pary. Uczniowie mają chwilę na zastanowienie się, jak wyrazić wylosowane uczucia bez słów. Wszyscy siadają w kregu. Następnie dzieci kolejno przedstawiają uczucia, a reszta klasy odgaduje. Przykładowe uczucia: radość, strach, miłość, złość, zdziwienie, smutek, zmęczenie, ulga; dla dwóch osób – gniew, wstyd, przyjaźń

4. Rysowanie określonego wyrazu twarzy. Dzieci otrzymują karteczki z karykaturami twarzy i napisaną na odwrocie nazwą uczucia lub emocji np.: radość, smutek, strach, złość. Zadaniem uczniów jest narysowanie w wyznaczonym konturze wyrazu twarzy towarzyszącemu danemu uczuciu lub emocji. Twarze umieszczamy na tablicy.

5. Zapoznanie z treścią baśni „Dziewczynka z zapachkami”. Przeczytanie baśni.

6. Tworzenie sytuacji muzycznej do baśni z wykorzystaniem instrumentów muzycznych. W jaki nastrój wprowadziła Cię ta baśń? (na podłodze leżą instrumenty muzyczne, uczniowie wybierają instrument i przedstawiają swój nastrój po wysłuchaniu baśni, określają własne uczucia).

7. Co czuła dziewczynka z zapachkami?

Uczniowie wybierają twarze z narysowanym uczuciem umieszczoną na tablicach i omawiają wybór, uzasadniają wybrane uczucie bohaterki baśni.

8. Pomagam dziewczynce z zapałkami.

Uczniowie pracują w grupach – szukają różnych rozwiązań, podają różne propozycje pomocy bohaterce baśni, następnie odgrywają scenki przez siebie wymyślone – pomagam dziewczynce z zapałkami.

9. Zabawa z piosenką kołyszącą zajecia.

Prowadzący podaje „lekarstwo” na samotność „Piosenka dla samotnych” (tańczymy w parach).

Kiedy jesteś sam	½ haczyka w prawą stronę
Kiedy jesteś sam	½ haczyka w lewą stronę
Zaśpiewaj piosenkę	3 x klasnę w swoje dłoń, 3 x w dłoń sasiada

Kiedy jesteś sam	½ haczyka w prawą stronę
Kiedy jesteś sam	½ haczyka w lewą stronę
Piosenkę uczu	3 x klasnę w swoje dłoń, 1x w dłoń partnera

Refren: Piosenkę o kotku	klaszczy na zmianę
Co mruca na podłozie	- w swoje dłoń
	- uderzamy dłońmi o uda
	- w dłoń sasiada

Zmiana partnera i śpiewamy od początku.

Zakończenie piosenki:

Refren: Piosenke króciutk□

Mruczanke cichutk□

Kiedy jeste□sam

Kiedy jeste□sam

U□miechnij sie!

Klaszczemy na zmianę w d□onie swoje i s□siada.

TEMAT: Chcesz się ze mną zaprzyjaźnić?

Cele edukacyjne:

- uświadomienie, co to jest przyjaźń
- poznanie swoich mocnych stron
- poznanie cech wyróżniających dobrego przyjaciela

Cele edukacyjne:

- zaspokojenie potrzeby nawiązywania i utrzymywania przyjaźni rówieśniczej

Cele terapeutyczne:

- odreagowanie napięcia
- wyrażanie własnych poglądów, przeświadczeń związanych z przyjaźnią

Metody: kręgi, rundka, burza mózgów, zabawa, muzykowanie.

Przebieg zajęcia:

1. Powitanie. Śpiew piosenki grupowej „Najlepiej razem” (Wesoła Szkoła – podręcznik cz. 1 strona 68). Wzajemne przekazywanie sobie iskierek „uścisk” dłońmi.
2. Zabawa „Kto te?”
Kręgi. Pytający uczeń nie ma swojego miejsca w kregu, stoi w środku. Po zadaniu pytania uczniowie, którzy twierdzą na nie odpowiedzieli wstają szybko zamieniając miejsce. Osoba, dla której zabrakło miejsca, wymyśla następne pytanie, np. kto te lubi się śmiać, kto te chce mieć dobrych przyjaciół, kto te czasem się boi.

3. Wysłuchanie wiersza pt. „chcesz się ze mną zaprzyjaźnić?” S. Grabowskiego (Wesoła Szkoła – podręcznik cz. 1 strona 54) i rozmowa na temat „Czy warto mieć przyjaciela?”.

4. Ćwiczenia „Słońce przyjaźni”.

W grupach uczniowie zastanawiają się, jaki powinien być prawdziwy przyjaciel, jakie cechy są ważne w przyjaźni, co może wzmocnić przyjaźń, a co ją niszczy itp. Na przygotowanych paskach papieru wypisują cechy i zachowania budzące przyjaźń.

Po skończonej pracy wszyscy siadają w kregu. Każda grupa dokłada swoje słoneczne promyki, tworząc „słońce przyjaźni”. Następnie omawiamy wykonane prace – które cechy w przyjaźni są najważniejsze, jakie cechy najczęściej wskazywali uczniowie, czy łatwo być przyjacielem.

5. „Przyjazna dłoń”.

Każde dziecko odrysowuje kontur swojej dłoni i wpisuje do środka wybrane cechy, które posiada on jako przyjaciel. Wykonane dłonie dzieci umieszczają na tablicy z napisem „Jesteśmy przyjaciółmi”.

6. „Berek przyjaciel”.

Uczeń wybrany na berka zaczyna gonitwę za innymi. Wszyscy rozbiegają się po wyznaczonym terenie. Schwytana przez berka osoba woła „podaj reke”. Na zawołanie szybko przybiega przyjaciel i przez podanie reki ratuje go. Berek wypatruje wówczas innego ucznia i goni za nim.

7. Rundka kołeczka w kregu, dokończenie zdania:

„Z przyjacielem jest mi ...”.

6.3. Scenariusz 3.

TEMAT: Mój wyjątkowy i niepowtarzalny przyjaciel.

Cele edukacyjne:

- uświadomienie dziecku jego wyjątkowości i niepowtarzalności
- uczenie się rozpoznawania uczuć u siebie i innych

Cele rozwojowe:

- zaspokojenie potrzeby nawiązania i utrzymywania przyjaźni
- zapewnienie poczucia akceptacji

Cele terapeutyczne:

- budzenie pozytywnego obrazu siebie
- odreagowanie napięcia
- wzmocnienie wiary w siebie
- przezwyciężanie własnych nieśmiałości

Metody: krąg, rundka, praca plastyczna, ćwiczenia, odgrywanie scenek.

Przebieg zajęcia:

1. Powitanie.

Uczniowie siadają w kregu.

Witam wszystkich, którzy lubi śmieć!

Witam wszystkich, którzy są radośni!

Witam wszystkich, którzy mają dziękujące dzieci!

Osoby, które czują się powitane wstają i zamieniają się miejscami.

2. Wspólny „Odcisk palców”.

Na przygotowanych kartkach uczniowie odciskają swoje palce w ten sposób, by utworzyć zapis imienia. Po wykonaniu pracy: oglądanie prac. Rozmowa, czym się różnimy, co mamy wspólne.

3. Wysłuchanie opowiadania „Zamknięte oczy” J.E. Kucharskiego (Wesoła Szkoła – podręcznik cześć 1 strona 56). Omówienie treści opowiadania ze szczególnym uwzględnieniem przebiegu i zachowania niewidomego chłopca oraz pozostałych bohaterów.
4. Ćwiczenie „Serce dzwonu” (dla chetnych).
Uczestnicy stają w kregu, jeden z nich wchodzi do środka i zaczyna się przewracać, podczas gdy inni uczestnicy odpychają go i starają się utrzymać w pozycji pionowej.
5. Odgrywanie scenek (dla chetnych).
 - pomagam osobie niewidomej przejść przez ulicę
 - pomagam osobie niewidomej zrobić zakupy
6. Szukam przyjaciela.
Wyszukiwanie wśród fotografii przedstawiających dzieci (różnej rasy, zdrowych, niepełnosprawnych, o różnej budowie fizycznej itp.) przyjaciela dla siebie. Po wyborze fotografii uczniowie siadają w kregu i uzasadniają swój wybór.
7. „Kolorowa ramka”.
Uczniowie wykorzystując wybraną fotografię przy pomocy, flamastrów, kredek, pisaków i kolorowych kartek wykonują ozdobną ramkę. W ramce umieszczamy wybraną fotografię. Prace dzieci umieszczamy na tablicy z napisem „Mój przyjaciel”.
8. Zakończenie zajęć śpiew piosenki grupowej „Najlepiej razem” (Wesoła Szkoła – podręcznik cześć 1 strona 68). Wzajemne przekazanie sobie iskierek „uścisku” dłońmi.

6.4. Scenariusz 4.

TEMAT: Czy mogę wpływać na swoje emocje?

Cele terapeutyczne:

- odreagowanie napięcia i uczuć
- określenie własnego sposobu wyrażania emocji i porównania go z innymi

Cele edukacyjne:

- poznanie własnych i cudzych emocji
- uświadomienie wpływu uczuć na zachowanie
- nauka wyrażania uczuć

Cele rozwojowe:

- kształcenie wrażliwości na przeżycia emocjonalne swoje i innych
- tworzenie sytuacji do ekspresji uczuć

Metody i techniki: krąg uczuć, gry i zabawy psychologiczne, twórczość plastyczna, burza mózgów, dyskusja.

Przebieg zajęcia:

1. Powitanie poznanym wcześniej rytuałem „Kichniecie słońca”.
2. Zabawa „Jakie to uczucie”.

Uczestnik zabawy wyciąga los z nazwą uczucia. Następnie demonstruje twarz oraz postawę ciała daną emocję. Pozostali odgadują jej nazwę.

3. Wprawki dramatyczne.

Dzieci określają lub odgrywają emocje, jakie odczuwaliby, gdyby w pobliżu ujrzeni coś trudnego do zidentyfikowania, słyszeli coś, wydającego nieokreślone dźwięki i pachnącego siarką.

Wspólnie dochodzą do wniosku, że to smok.

4. Wykonanie smoka.

Uczniowie zostają podzieleni na 4 grupy i wyczarowują smoka z przyniesionych materiałów (np. brystol, krepa, wycinanki, wólcza, tkaniny itp.)

I grupa- głowe smoka

II grupa- tułów

III grupa- łapy i skrzydła

IV grupa- ogon

W trakcie pracy uczniowie określają własne uczucia, opisują wygląd smoka i próbują określić jego charakter.

Gdy smok jest wykonany nauczyciel dokłada do łap pazury.

Wspólnie formułują wnioski, że co ładne i kolorowe, nie zawsze musi być bezpieczne i dobre.

5. Wychowanie opowiadania „W krainie smoków”

Od wielu lat w krainie smoków królowa Drapieńnik. Poczłkowo był władcą bardzo uprzejmym i dobrym dla swych poddanych. Ale powoli nabrał strasznego przyzwyczajenia. Od czasu do czasu, w porze obiadowej, jego straszne pazury zaczynały go swędzić w sposób nie dający się opanować. Drapieńnik maskował się wówczas dobrze, żeby nikt nie mógł rozpoznać w zaułkach ciemnych ulic. Wysuwał swe pazury i hyc! Połerał jednego małego smoka tu, innego tam. Był to okropne, ale Drapieńnik nie potrafił opanować swędzenia swoich pazurów.

Po każdym takim haniebnym wykroczeniu władca krył się w najciemniejszych zakłaskach lasu, płakał i rozpaczał.

- Dlaczego połarłem te małe smoki, które mi nic złego nie zrobiły?

Następnym razem już tak nie uczynie.

Ale później znów postępował tak samo.

Trudno jest być królem.

Wreszcie pewnego dnia drapieńnik postanowił obciąć swoje pazury. Zrobiono specjalne nożyce (naturalnie ze złota, gdyż król jest zawsze królem), którymi jeden z giermków obcinał królewskie pazury, gdy tylko zaczynały się wysuwać.

Zaczęła się nowa epoka dla całej smoczjej krainy. Bez pazurów Drapieńnik stał się wegetarianinem, nie wychodził więcej w nocy, nie napadał na nieostrożne małe smoki, nauczył się grać na pianinie i pić rumianek. Nigdy dotąd mieszkańcy nie byli tak szczęśliwi. Ale niestety! Pewnego sobotniego poranka złote nożyce, którymi obcinano pazury króla, gdzieś się zgubiły. Pazury Drapieńnika zaczęły rosnąć błyskawicznie. Trzeba było koniecznie znaleźć te nożyce, w przeciwnym razie...

Gdy cały dwór gorączkowo poszukiwał nożyc, premier posłał mysz księgową, by przeczytała jakichś historie, która by uspokoiła Drapieńnika

- Do jakiego myszko, mam już dosyć! Chce mi się jeść, a poza tym bardzo mnie swędzą moje pazury!

Przybył zaafierowany giermek z 125 parami bardzo mocnych nożyc. Próbował wielokrotnie, ale żadne nie były w stanie obciąć pazurów jego wysokości. Kucharze przygotowali najlepsze dania i wszystko to, co lubił Drapieńnik.

Ale on ciągle patrzył na pazury, które gwałtownie wysuwały się i mówił:

-Och, czuję już znów rozpoczynać się. Mam ochotę na jakiego kruchego, małego smoka! Znajdźcie moje nożyce, albo zjem wasz wszystkich! – ryczał.

Właśnie w tym momencie przez otwarte okno wskoczył do jadalni pewien mały sympatyczny smok. Wszystkich ogarnęła przerażenie!

Natychmiast pazury Drapieńnika wysunęły się, a jego łapy zaczęły posuwać się naprzód. Ale mały smok odważnie przemówił do króla:

- Nie rozumiem. Jesteś królem, a twoje pazury nie słuchają ciebie?

- Wszyscy mnie słuchają, a więc i moje pazury- odpowiedział niechętnie Drapieńnik.

- A więc spróbuj je wyciągnąć!

- Nie chce mi się - powiedział król i wyciągnął łapy.

- Widzisz, mam racje. Twoje pazury nie słuchają ciebie !

- Ach tak ! Spójrz- powiedział król i wyciągnął pazury.

- Brawo! Widzisz, że to nic trudnego. Trzeba tylko chcieć! Teraz jesteś naprawdę królem!

Drapieńnik zastanowił się przez chwilę.

- Masz racje, malutki. Ale trudno być królem swoich własnych pazurów!

Mały smok wyciągnął z torby złote nożyce króla i powiedział:

- Znalazłem je królu, ale teraz już ich nie potrzebujesz.

Od tego dnia król nie kazał już sobie obcinać pazurów. Kiedy wysuwały się mówił:

- Jestem królem swoich pazurów! Bądźcie posłuszne i schowajcie się natychmiast!

Odtąd wszystko układało się pomyślnie w krainie smoków.

6. Po wysłuchaniu opowieści omawiamy uczucia, które towarzyszyły bohaterom i wspólnie zastanawiamy się jaki wpływ miały emocje na zachowanie bohaterów opowiadania.

7. Dzieci uzupełniają plansze z niedokończonymi zdaniami:

- Moje największe pazury to.....

- Jestem królem swoich pazurów, bo.....

- Chciałbym, żeby.....

8. Taniec radości smoka.

6.5. Scenariusz 5.

TEMAT: Moi najbliżsi.

Cele edukacyjne:

- uświadomienie dzieciom, jakie osoby są im bliskie, na kogo mogą liczyć
- poznanie charakterystycznych cech swojej rodziny

Cele rozwojowe:

- zaspokojenie potrzeby nawiązywania kontaktu z bliskimi
- budowanie więzi z rodziną
- stworzenie możliwości do ekspresji uczuć

Cele terapeutyczne:

- ukazanie pozytywnych cech osobowości
- odreagowanie napięć
- odkrywanie swoich uczuć

Metody: zabawa, rundka, krąg, praca plastyczna, odgrywanie scenek.

Przebieg zajęć

1. Zabawa „Zapraszam”.

Uczeń wypowiada słowa „Moje prawe miejsce jest puste” zapraszam na to miejsce kolege lub koleżankę.

2. Wspólne rozwijanie krzyżówki - hasło moja rodzina.

Wysłuchanie wiersza pt. „Księga domu” (Wesoła Szkoła – podręcznik cz. 2 strona 80). S. Grabowskiego. Opowiadanie w kregu o swojej rodzinie i zwyczajach w niej panujących, co wyróżnia rodzinę od innych rodzin np. w naszym domu jest pies, kot, rybki itp.

Odpowiedzi na pytania:

- Co to jest rodzina?

- Co to znaczy, że jakie osoby stanowi rodzinę?
- Co razem robi członkowie rodziny?
- Za co się kochają poszczególne osoby w rodzinie?

3. Zabawa „Odgadnij o jakiej mojej osobie z rodziny myślisz”

Uczniowie losują kartki z nazwami członków rodziny (mama, tata, dziadek, ciocia itp.). Opowiadają o tych osobach nie podając ich nazwy. Pozostali odgadują o kim jest mowa.

4. Rysunek „Moja rodzina”

Na dużych kartkach uczniowie rysują kółka, które podpisują swoim imieniem. Wokół kółka rysują osoby, które kochają i lubią, w postaci kółek, które należy podpisać. W zależności od tego, jak bardzo te osoby lubią czy kochają, rysują mniejsze lub większe kółka. Po wykonaniu rysunków omówienie prac z uwzględnieniem „kto jest dla mnie ważny”, „kogo kocham i lubię”.

5. Utworzenie książki „Moi najbliżsi”

Z narysowanych prac tworzymy wspólną książkę.

6. Przedstawienie scenek „To co robię z rodzicami”

Uczniowie przedstawiają według własnych pomysłów scenki z życia rodziny. To co najbardziej lubią robić z mamą, z tatą, ulubione zajęcia. Pozostałe osoby odgadują i na zakończenie nagradzają ucznia – aktora oklaskami.

7. Zakończenie zajęć

Dokończenie zdania: W mojej rodzinie jest ...

6.6. Scenariusz 6.

TEMAT: Moje zalety i wady – budowanie poczucia własnej wartości.

Cele edukacyjne:

- poznanie i wykorzystanie swoich mocnych stron
- poznanie własnych i cudzych potrzeb
- akceptacja siebie
- poznanie własnych i cudzych zalet i wad

Cele rozwojowe:

- stworzenie możliwości do wyrażania własnych dla siebie stron
- stworzenie możliwości do pokazywania siebie

Cele terapeutyczne:

- odreagowanie napięć i emocji związanych z sędami o sobie
- wzmacnianie poczucia własnej wartości
- budowanie pozytywnego obrazu siebie

Metody: zabawa, rundka, praca plastyczna.

Przebieg zajęć

1. Rundka „Po kłębku”

Rozpoczyna ją osoba trzymająca kłębek w rękach: Co pozytywnego mógł powiedzieć o osobie której przekazuję kłębek.

Uczestnicy podają sobie kłębki.

2. Przypomnienie treści utworu pt. „Lis i kozie” A. Mickiewicza (Wesoła Szkoła – podręcznik cz. 2 str. 106-107). Omówienie zachowania i cech charakteru głównych bohaterów na podstawie kw. 1 i 2 z kart pracy nr 84 (Wesoła Szkoła – podręcznik cz. 2). Podział cech charakteru na wady i zalety.

3. Zabawa „Sałatka owocowa”

Każdemu uczniowi nadajemy nazwę owocu: jabłko, gruszka, śliwka, banan. Jedna osoba stoi w środku i na jej hasło pozostali robią sałatkę owocową. Każdemu zmienia miejsce. Zadaniem osoby stojącej w środku jest znalezienie sobie w tym czasie miejsca. Osoba stojąca w środku może również wymienić tylko 2 lub 3 nazwy owoców, z których robi sałatkę.

4. Ćwiczenie

Uczniowie otrzymują listę przymiotników określające różne cechy osobowości. Następnie po zastanowieniu zaznaczają cechy które posiadają. Po uzupełnieniu tabeli uczniowie odpowiadają na następujące pytania:

- Czy zdziwił was ilość zalet jakie posiadacie?
- Jakie są proporcje zalet i wad?
- Czy można pozbyć się posiadanych wad?
- Czy posiadacie jakieś cechy, które w pewnych sytuacjach mogły się okazać pozytywne, a w innych negatywne?

5. Puzzle

Przed wykonaniem zadania wspólnie przypominamy, że każdy człowiek posiada wady i zalety, przy czym liczba zalet powinna być większa od liczby wad. Uczniowie podzieleni na grupy otrzymują narysowaną sylwetkę człowieka do której wykonują puzzle. Na puzzlach zapisują wady i zalety. Wykonane sylwetki umieszczamy na tablicy.

6. Rundka kołowa „Prezent”

Każdy uczeń wypowiada zdanie do osoby siedzącej z prawej strony w kregu „Chciałbym Ci podarować...”.

6.7. Scenariusz 7.

TEMAT: Jestem wartościowym człowiekiem.

Cele rozwojowe:

- poczucie przynależności do grupy i przyjaznego współistnienia
- stworzenie możliwości do wyrażania i wykazywania wartości dla siebie stron

Cele edukacyjne:

- rozwijanie umiejętności komunikowania się
- poznanie własnych i cudzych potrzeb
- poznanie i wykorzystanie swoich mocnych stron

Cele terapeutyczne:

- odreagowanie napięć emocji
- odbudowanie pozytywnej samooceny i poczucia własnej wartości,
- poznanie swoich mocnych stron poprzez otrzymanie informacji zwrotnych.

Metody: rundka, zabawy, muzykowanie, kręgi.

Przebieg zajęć

1. Rundka "po kłębku"

Rozpoczyna ją osoba trzymająca kłębek w rękach: Co dobrego spotkało mnie w tygodniu, z czym musiałem się zmagać? Uczestnicy podają sobie kłębki.

2. Ćwiczenie „Ludzie do ludzi”

Uczestnicy chodzą po sali. Na hasło prowadzącego "ludzie do ludzi" dobierają się w pary. Osoba, która została bez pary, podaje hasło, np. reka do reki, ucho do ucha itd. Osoby w parach dotykają się

wymienionymi częściami ciała. Na powtórne hasło "ludzie do ludzi" następuje zmiana par.

3. Zabawa "Gwiazda"

Ustawiamy się w szpaler.

Oto idzie osoba bardzo znana, uwielbiana przez wszystkich, słowem gwiazda. Każdy z was będzie przez chwilę tak gwiazdą. Zaczniemy od osoby stojącej na końcu. Będzie musiała przejść przez środek szpaleru i zająć miejsce na początku. A wszyscy witamy gwiazdę!

4. Filiżanki

Każdy uczestnik otrzymuje jeden kubeczek oraz coś, czym można te kubeczki napełnić, np. piasek.

Prowadzący odczytuje grupie tekst:

Wyobraźmy sobie nasze poczucie własnej wartości jako filiżankę. Kiedy jesteśmy z siebie zadowoleni, nasze filiżanki są pełne, kiedy nie - puste. Nasze filiżanki mogą napełniać inni ludzie, mówią o nas dobrze. Z kolei my możemy napełniać ich filiżanki, mówią o nas dobrze. Jeśli nasza filiżanka jest prawie pusta, nie mamy ochoty dzielić się jej zawartością z innymi. I przeciwnie, jeśli jest pełna, chętnie się dzielimy. Filiżanki innych ludzi opróżniają się, kiedy mówimy im rzeczy złe i bolesne. Jeśli będziemy ciągle opróżniać filiżanki innych, nasze też nie będą napełnione. Kiedy mówimy komuś coś dobrego, ale sami w to nie wierzymy, nie napełniamy jego filiżanki. Człowiek ten słucha nas z filiżanką w wyciągniętej dłoni, ale nic do niej nie wpada.

Wszyscy rozmawiamy na temat tekstu. Każdy swoją filiżankę napełnia do połowy piaskiem. Wszyscy rozchodzą się po sali i napełniają kubki innych osób, wypowiadając o nich pozytywne stwierdzenia i przesypując częściowo zawartość swoich kubków. Na

zakochanie dzielimy się refleksjami z udziałem w tym ćwiczeniu. Czy trudno mówić komplementy? Co czuliście, kiedy napełniono wasze filiżanki? Ile macie teraz piasku? Jak możemy napełnić filiżanki osób, których nie znamy zbyt dobrze?

5. Masaż

Siedząc w kregu dzieci ustawiają się jedno za drugim i przekazują sobie wzajemny dotyk na plecach zgodnie z podanym hasłem.

Przyjechał pociąg. Wysiadły panie w szpileczkach, panowie w kłapeczkach, idą konie, potem słońce, płynie rzeczka, pada deszczyk.

Czy przeszedłcie deszczyk?

6. Zabawa "Dodaj swój ruch"

Grupa siedzi w kregu. Osoba zaczynająca wstaje, powtarza ruch i dodaje swój. Gra odbywa się bez słów. Jeśli ktoś się odezwie lub ominię ruch, odpada z gry.

7. Informacje zwrotne

Na plecy uczestnicy przyklejają kartki. Ustawiają się w dwóch koncentrycznych kregach przesuwając się, anonimowo wpisują na kartki zdania: Lubie cię za to..., Cenię w tobie..., Jesteś..

Zaznaczamy, że informacje mają dotyczyć tylko dobrych cech, które zauważamy u innych. Ćwiczenie trwa tak długo, aż wszyscy otrzymają informacje na swój temat. Następnie każdy odczytuje zdania ze swojej kartki. Kto chce, czyta głośno. Rozmawiamy o tym, jakie odczucia wzbudziło to ćwiczenie w każdym z uczestników.

8. Zakochanie

Piosenka o przyjaźni i iskierka.

6.8. Scenariusz 8.

TEMAT: Wzmacniamy poczucie własnej wartości.

Cele edukacyjne:

- uczenie się dostrzegania i akceptowania swoich sukcesów
- poznanie swoich mocnych stron i poszczególnych osób

Cele rozwojowe:

- tworzenie sytuacji sprzyjających wyrażaniu własnych uczuć i przezwyciężanie nieśmiałości
- zapewnienie poczucia akceptacji

Cele terapeutyczne:

- odreagowanie napięć emocji
- budowanie pozytywnego obrazu siebie w oparciu o informacje od kolegów
- pokonywanie własnych lęków
- wzmocnienie poczucia własnej wartości

Metody: rundka, krąg, zabawa, odgrywanie scenek.

Przebieg zajęcia:

1. Zabawa „Dwa rzędy”.

Uczestnicy ustawiają się w dwa rzędy, twarzami do siebie. Wyobrażają sobie, że spotykają znajomych, witają się: jak przyjaciel z przyjacielem, matka z dzieckiem, nauczyciel z uczniem i zamieniają się miejscami.

2. Rundka: Uczestnicy odpowiadają na pytanie. Co sprawia ci lub sprawiło ci największą trudność?

3. Zabawa „Jestem gwiazdą”.

Uczestnicy ustawiają się w szpaler. Każde z nich kolejno przechodzi przez jego radek, owacyjnie witane przez pozostałych uczestników.

4. Rozmowa: Co czuje kiedy muszę wyjść na środek klasy? Co mi w tym „przeszkadza”?

5. Odgrywanie scenek.

Uczestnicy chodzą swobodnie po sali poruszając się zgodnie z opowiadaniem prowadzącego:

- idziemy skakać po kamieniach
- idziemy jak roboty
- wspinamy się na drabine
- niesiemy worek z ziemniakami
- idziemy jak słońce.

6. Zabawa: „To oczywiste, że...”

Uczestnicy dzielą się na grupy 4-5 osobowe i siadają w małych kregach. Jedna osoba znajduje się w centrum uwagi, wszyscy patrzą na nią i kończą zdanie: To oczywiste, że ty... np. To oczywiste, że ty masz sweter z długim rekawem itp.

Kiedy po kolei jest w „centrum”.

7. „Wyobrażam sobie”

Dzieci dobierają się parami i jedna z osób mówi do drugiej: „Wyobrażam sobie, że jesteś..., lubisz..., interesujesz się...” . Następnie zmieniają się rolami, a potem zmieniają pary.

Rozmowa: Co z tego co usłyszałem od partnera okazało się prawdą a co nie?

8. Rundka: każdy kończy zdanie zaczynające się od słów: „Jestem..., lubie..., interesuje się...”.

9. Termometr nastroju.

Na przygotowanym termometrze, uczestnicy zaznaczają poziom swojej pewności siebie – kropką w odpowiednim miejscu rysując mazakiem.

6.9. Scenariusz 9.

TEMAT: Poznaj siebie, zaprzyjaźnij się z sobą

Cele edukacyjne:

- uczenie się dostrzegania swoich mocnych i słabych stron
- poznawanie własnych i cudzych potrzeb
- nauka wyrażania uczuć

Cele rozwojowe:

- zaspokajanie potrzeby przezwycięzania nieśmiałości
- zapewnienie poczucia akceptacji

Cele terapeutyczne:

- budzenie pozytywnego obrazu siebie
- odreagowanie napięcia
- wzmocnienie wiary w siebie
- przezwyciężanie własnej nieśmiałości.

Metody: krąg, rundka, zabawy, praca plastyczna

Przebieg zajęcia:

1. Kłobowisko

Uczniowie kucją w szerokim kregu. Następnie zasłaniają oczy przepaskami. Na sygnał dany przez prowadzącego zaczynają się posuwać w pozycji kucznej do środka okregu. Tam się spotykają, lecz nie przestają się poruszać, tworząc kłobowisko. Po jego utworzeniu następuje koniec zabawy i zdjęcie przepasek.

2. Praca plastyczna.

Každy uczestnik rysuje na kartce zwierze, które wg. niego najlepiej symbolizuje jego cechy charakteru. Po wykonaniu rysunki układamy na podłodze czystą stroną do góry. Každy wybiera jedną

kartke (nie swój) i patrz na rysunek przedstawia trzy cechy, które kojarzą mu się z tym zwierzęciem.

Ponownie kartki wracają na środek sali. Teraz każde dziecko losuje jeden rysunek i stara się odgadnąć, kto jest jego autorem. Pozostałe dzieci mogą pomagać w określaniu cech autora. Na koniec autor komentuje czy cechy podane przez koleżkę pasują do niego czy nie, oraz o jakich cechach myślał wykonując ten rysunek.

3. Zabawa „Dodaj swój ruch”.

Grupa siedzi w kregu. Osoba zaczynająca wstaje i wykonuje prosty ruch. Następna osoba z kregu wstaje, powtarza ruch i dodaje swój. Zabawa odbywa się bez słów. Jeżeli ktoś ominię ruch, lub odezwie się odpada z zabawy.

4. Jaki jestem?

Każda osoba otrzymuje karteczkę i na niej zapisuje:

Moje cechy i umiejętności, z których jestem zadowolony...

Co mi nie wychodzi i co mi przeszkadza...

5. Zabawa „Poczestuj się”.

Prowadzący prosi, aby każde dziecko wzięło dla siebie cukierki (dowolną ilość - ale na razie ich nie jemy...) Siadamy w kregu.

Každy układają przed sobą zabrane cukierki.

Rundka: Každy uczestnik musi podać tyle swoich zalet, ile zabrał cukierków. Jeżeli ktoś ma kłopoty z ich wyliczeniem to koledzy mogą „pomóc” je znaleźć. Teraz można zjeść cukierki.

6. Ćwiczenie „Co zrobię, żeby wzmocnić swoje słabe strony”?

Dzielimy uczestników na 4 grupy. Każda grupa wypisuje na dużej kartce papieru wypisane przez siebie mocne i słabe strony. Z podródek wypisanych słabych stron wybierają 4 występujące najczęściej i próbują znaleźć sposób, aby je wyeliminować. Swoje propozycje zapisują na dużym arkuszu papieru np.

Jeżóowoce!
Jem za dużó sódyczy Uprawiażsport!
Zmniejszyżporcje sódyczy!

7. Prezentacja prac poszczególnych grup.

8. Rundka:

Uczestnicy siedzżw kregu. Każdy kożczy następujżce zadanie:

Moimi największymi zaletami sż..

Wadż, której chciałbym się pozbyżjest...

9. Zakożczenie zajeż– zabawa „Iskierka”

6.10. Scenariusz 10.

TEMAT: Czy potrafimy radzić sobie z zachowaniami agresywnymi?

Cele edukacyjne

- Uczenie się nawiązywania nieagresywnych kontaktów
- nauka wyrażania potrzeb i uczuć w sytuacjach prowokujących do agresji.

Cele rozwojowe

- Zaspokojenie potrzeby wyrażania trudnych emocji
- Stworzenie możliwości pozwalającej na bezkonfliktowe rozwijanie sytuacji problemowej.

Cele terapeutyczne

- Odeagowanie napięci trudnych emocji
- Wyrażanie własnych uczuć
- Nawiązywanie pozytywnych kontaktów

Metody: Kręgi, działalność plastyczna, zabawy.

Przebieg zajęcia:

1. Powitanie – Kręgi. Wzajemne przekazanie sobie iskiereki „uścisk dłońi”.
2. Grupowy obrazek
Każde dziecko otrzymuje kartkę z bloku rysunkowego w formacie A4. Teraz prowadzący podaje określony temat i wszyscy zaczynają malować dowolny obrazek. Po krótkim czasie, na sygnał każde dziecko przekazuje swoją kartkę sąsiadowi, ten dodaje do obrazka kolejne detale, tak dłużej, aż na ponowny sygnał będzie musiał ją podać znowu dalej.

- Jak wyglądają obrazki, gdy przeszły już przez wszystkie rece i powróciły do pierwszego dziecka?
- Czy rzeczywiście każdy stara się pracować zgodnie z podanym tematem, tak by powstał prawdziwie grupowy obrazek? Czy to byłoby bardzo trudne?

3. Papierowe samoloty walczą ze złością

Przeproszenie kogoś po wybuchu złości, ponowne przyłączenie się do wspólnej pracy jest bardzo trudne. Wiele dzieci szybko uspokaja się po takich wybuchach, ale nie potrafi wyrazić tego werbalnie. W takich przypadkach pomocne mogą być Papierowe samoloty, które powinny być stale na podreduzie. Wykonujemy je wspólnie cała grupa w trakcie zajęć, a następnie wypisujemy na nich najczęściej używane hasła pokojowe np.

- Przepraszam!
- Chciałbym przyłączyć się do wspólnej zabawy!
- Już nie będę denerwował ani ciebie, ani siebie!

Papierowe samoloty czekają cały czas w jednym z kątów pomieszczenia na wykorzystanie ich w akcji, każde dziecko może bez słowa wziąć sobie jeden i rzucić go tak, by pofrunął w kierunku innego dziecka lub całej grupy z przyjazną wiadomością

4. Łańcuch złości

Prowadzący czyta historyjkę i wspólnie z grupą dyskutuje o opisanym w niej łańcuchu agresywnych zachowań. Prowadzący inicjuje rozmowę o obwinianiu innych i uciekaniu się do odpowiedzialności. Prowadzący prosi, aby uczniowie narysowali przebieg wydarzeń (rysunek może mieć formę komiksu). Proponuje, by każdy podał przykład sytuacji, w której zachował się podobnie jak postać z historyjki.

Łańcuch złoćci

Był raz człowiek o imieniu Młcisław. Stał sobie na brzegu rzeki i właśnie ostrzył siekiere, gdy mały rak ugryzł go w nogę. Młcisław zezłoćcił się okrutnie, podniósł siekiere i cisnął w pobliskie drzewo. Drzewo tak się wciąknęło, że zaczęło strącać z gałęzi swoje ciężkie orzechy. Jeden z orzechów uderzył w głowę koguta. Ten - strasznie rozzłoszczony - rozkopał mrowisko, doprowadzając do wciąknęćci mieszkające tam mrówki. Jedna z mrówek ugryzła ze złoćci w ogon przepęzającego nieopodal węźa. Węź ukłsił w nogę słońca, który właśnie tamtedy przechodził. Wciąknęły słońca potracił wielki kamień, który sturlał się i rozwalił stojący w dolinie dom starej kobiety.

- Kamieniu - zawołała kobieta - zapłaćmi za dom.

- Nie zapłaćce, to nie ja jestem winien, tylko słońca, który zepchnął mnie ze wzgórza. Stara kobieta zwróciła się do słońca:

- Zapłaćmi za dom natychmiast

- Nie zrobię tego, gdy naprawdę wszystkiemu winny jest waz. To on ukłsił mnie w nogę.

- Zapłaćmi za dom - zwróciła się kobieta do węźa.

- Nie zapłaćce, to wszystko wydarzyło się przez mrówki - odparł wać.

- Mrówki, zapłaćcie mi za dom - powiedziała coraz bardziej zdenerwowana kobieta.

- Idź do koguta. To on zniszczył nasze mrowisko i wyprowadził nas z równowagi.

- Kogucie, płać mi tu zaraz za rozwalony dom - krzykneła kobieta.

- Zwróć się do drzewa orzechowego. To przez nie musimy wyładować się na mrówkach - odparł kogut. Kobieta poszła do drzewa:

- Zapłaćmi za zniszczony dom.

- Nic z tego. To przez Młcisława, który uderzył mnie siekierą

- odrzekł drzewo. Stara kobieta poszła więc do Młcisława.

- Młcisław, zapłaćmi za dom. To przez ciebie został rozwalony.

Młcisław odrzekł jednak:

- Ale to wina raka. Uszczypl mnie w nogę. Kobieta odnalazła raka i zwróciła się do niego:

- Zapłać mi natychmiast za mój dom. Młcisław mówi, że to wszystko stało się przez ciebie. Rak nie mógł już na nikogo zrzucić winy. Nie miał pieniędzy. Żeby zwrócić za dom. Nie potrafił także sam go odbudować. Skoczył więc szybko do wody i wszelki ślad po nim zaginał.

- I co teraz będzie? - Zmartwili się wszyscy.

Omówienie: Pytania pomocnicze:

- Na czym polega problem opisany w historyjce?

- Jak każda z postaci widziała to, co się wydarzyło?

- Jak występujące w scenie postacie radziły sobie z pretensjami starej kobiety?

5. Lustro

Zabawa polega na tym, że dwoje uczniów wychodzi z sali. Pozostałych wtajemniczamy w reguły zabawy. Kiedy jeden z uczniów wróci do sali, wówczas osoba wtajemniczona stara się naśladować jego ruchy. Ten załam odpowiedzieć na pytanie, O co tu chodzi? Jeśli odgadnie zajmuje swoje miejsce w kregu, a do sali wchodzi drugi z uczestników. Zabawa toczy się dalej.

6. Wypożyczalnia pomysłów

Uczniowie siedzą w kregu. Prowadzący prosi ich o przypomnienie takich sytuacji, w których zachowywali się agresywnie, ale wówczas nie mieli i dziś jeszcze nie mają pomysłów jak można by się zachować inaczej. Teraz za pomocą okazji poproszą od kogoś pomysły prowadzący do rozwiązania problemu. Osoba, która chce poprosić o pomysły, opowiada wszystkim o zdarzeniu. Następnie siadając przed wybranym przez siebie kolegą mówi: Nie wiem, co można by zrobić innego w tej sytuacji, czy mogę od Ciebie poprosić o pomysły? Kontynuuje to dopóty, dopóki nie zdecyduje się na wypracowanie jakiegoś pomysłu.

7. Statek

Uczniowie ustawiają się w rzedzie. Prowadzący podaje różne hasła. Na każde hasło uczniowie dają jednocześnie krok w przód, rufa - krok w tył, prawa burta - krok w prawo, lewa burta - krok w lewo, kapitańskie tango - dobierają się parami i tańczą, sztorm - każdy tańczy sam. Odpada z zabawy ten, kto się pomyli.

8. Okienka

Uczniowie dzielą się na podgrupy. Każdy uczeń otrzymuje mazak innego koloru. Wszystkie podgrupy siadają przy dużym arkuszu papieru, który dwoma kreskami podzielony został na cztery równej wielkości okienka. W każdym z nich namalowany zostaje określony obrazek:

Tu każdy członek maluje to, co w danej chwili przychodzi mu do głowy	To miejsce wszyscy próbują wypełnić swoim obrazkiem, wyłóżają się o miejsce, zamalowują rysunki innych
Tu wszyscy malują po kolei i	Wszyscy malują jednocześnie

próbuje dokończy rozpoczęty obrazek	jak najbardziej harmonijny obrazek, dopasowuje się do siebie nawzajem
-------------------------------------	---

9.

- Jak dzieci odebrały te różnorodne techniki malowania w poszczególnych okienkach?
- Która z nich była najłatwiejsza?
- Co było dla nich najbardziej nieprzyjemne?

10. Podsumowanie zajęć – krąg.

Wszyscy wstają i puszczają przed, iskierkę "uścisk dłoni".

Bibliografia

1. Górski S.: Wczesnoszkolna terapia wychowawcza Cz. Z. Nadpobudliwość i zahamowania, Zachowania agresywne, „Życie szkoły”, 1988, nr 2.
2. Grupa bawi się i pracuje. Zbiór grupowych gier i ćwiczeń psychologicznych opracowanych przez M. Jachimską, Oficyna Wydawnicza UNUS, Wałbrzych 1994.
3. Ostrowska K.: W poszukiwaniu wartości. Ćwiczenia z uczniami, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2000.
4. Popielarska A., Mazur M.: Dlaczego nasze dzieci sprawiają trudności wychowawcze, PZWL, Warszawa 1973.
5. Przetacznikowa M.: Psychologia rozwojowa, WSiP, Warszawa 1997.
6. Sawicka K. (red.): Socjoterapia, Warszawa 1999.
7. Sowińska H.: Klasa szkolna jako zespół wychowawczy, WSiP, Warszawa 1964.
8. Spionek H.: Zaburzenia psychoruchowe rozwoju dziecka, Warszawa 1969.
9. Spionek H.: Zaburzenia rozwoju uczniów a niepowodzenia szkolne, PWN, Warszawa 1985.
10. Strzemieczny J.: Zajęcia socjoterapeutyczne, PTP, Warszawa 1988.
11. Tomaszewski T. (red.), Psychologia ogólna, PWN, Warszawa 1992.
12. Wojciechowska L.: Właściwości rozwojowe dzieci w młodszy wieku szkolnym, „Życie Szkoły”, 1985 nr 12.

13. Wolańczyk T., Końkowski A., Skotnicka M.: Nadpobudliwość psychoruchowa u dzieci, BiFolium, Lublin 1999.
14. Vasta R., Haih, M.M., Miller, S.A.: Psychologia dziecka, WsiP, Warszawa 1995.
15. Vopel K.: Gry i zabawy interakcyjne dla dzieci i młodzieży, Wydawnictwo „Jedno”, Kielce 1999.
16. Łebrowska M.: Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży, PWN, Warszawa 1976.